

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-61>

УДК 159.98

Свинаренко Ю.В.

Національний авіаційний університет імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ЖІНОК З РІЗНИМИ ТИПАМИ ПРИХИЛЬНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей механізмів психологічного захисту жінок з різним типом партнерської прихильності. Розглянуто витоки вивчення проблеми механізмів психологічного захисту та їх класифікації. Дослідницьку вибірку склали жінки у віці ранньої дорослості, у яких було встановлено чотири типи прихильності: «Автономія», «Псевдоавтономія», «Дезорієнтація» і «Надзалежність». Результати свідчать, що порушені типи прихильності пов'язані з примітивними, незрілими механізмами психологічного захисту. Для жінок з типом прихильності «Псевдоавтономія» властивий захисний механізм проєкція. Для жінок з типом прихильності «Дезорієнтованість» характерний захисний механізм реактивне утворення. Для типу прихильності «Надзалежність» характерні захисні механізми регресія і заперечення.

Ключові слова: прихильність, типи прихильності, механізми психологічного захисту.

Svynarenko Yulia

National Aerospace University N.E. Zhukovsky
"Kharkiv Aviation Institute"

FEATURES OF PSYCHOLOGICAL PROTECTION OF WOMEN WITH DIFFERENT TYPES OF ATTACHMENT

Summary. This article investigates the characteristics of psychological defense mechanisms among young women with different type of attachment. We considered the problem of studying the origins of psychological defense mechanisms and their classification. Sample group included young women aged emergent adulthood and adolescence, which had four types of attachment: «Autonomy», «Pseudo-autonomy», «Disorientation» and «Hyper-attachment». The results indicate that the violation in types of attachments can be associated with the primitive, immature psychological defense mechanisms. Women with pseudo-autonomy type attachment have defense mechanism of projection. Girls with disorientation get a typical defense mechanism which is reaction formation. The defense mechanisms for «Hyper-attachment» are characterized by regression and denial. In the group of women with a type of attachment «Pseudo-autonomy» there is a statically significant correlation between the protective mechanism of intellectualization and psychosocial setting of avoidance. Also in this group of people we revealed statistically significant correlation between the protective mechanism of intellectualization and psychosocial setting of anxiety. In the group of women with a type of attachment «Disorientation» was also found positive correlation with avoiding intellectualization, and negative correlation with anxiety intellectualization. There was a statistically significant positive correlation of protective reaction formation with anxiety. In the group of women with the type of attachment «Hyper-attachment» we found statistically significant positive relationship between anxiety and denial of a defense mechanism, as well as avoidance and regression.

Keywords: attachment attachment types, psychological defense mechanisms.

Постановка проблеми. Важливість вивчення механізмів психологічного захисту зростає в зв'язку з розвитком психотерапії і широтою застосування психокорекції. Ідея психологічного захисту використовується практично у всіх психотерапевтичних школах. З. Фрейд відносив психологічний захист до вторинних психічних процесів, протиставляючи їх первинним (уява, сновидіння, мрії). Первісна розробка цієї теми пов'язана з вивченням генезу невротичних симптомів і лібідо. Механізми психологічного захисту виступали як засіб вирішення конфлікту між свідомістю і несвідомим. Пізніше, виходячи з розробленої теорії особистості, механізми психологічного захисту розглядалися як функції Его, що відповідають за інтеграцію та адаптацію при загрозі цілісності особистості. Згідно З. Фрейду, захисні механізми є вродженими; вони запускаються в суб'єктивно травматичній для цілісності Его ситуації і виконують функцію «зняття внутрішнього конфлікту».

Не випадково, вводячи поняття «захисні механізми», З. Фрейд визначав їх як «захист Я» в кон-

фліктних ситуаціях, що породжують тривогу і, як наслідок, невротичний симптомокомплекс. Механізми психологічного захисту (МПЗ) за своїми проявами несвідомої психічної активності, що формується в онтогенезі на основі взаємодії генотипових властивостей з індивідуальним, конкретно-історичним досвідом розвитку особистості в певному соціальному середовищі і культурі, здатні погіршити, пом'якшити або нейтралізувати особистісні реакції на емоційно значущі стимули.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Механізми захисту можна розділити за рівнем зрілості на протективні (витіснення, заперечення, регресія, реактивне утворення і т.п.) і дефензивні (раціоналізація, інтелектуалізація, ізоляція, ідентифікація, сублимація, проєкція, зміщення). Перші вважаються більш примітивними, не допускають конфліктної і травмуючої особистість інформації в свідомість. Другі допускають травматичну інформацію, але інтерпретують її як би «безболісним» для себе чином.

Сучасне психоаналітичне розуміння МПЗ будується на теоріях особистості динамічного

напряму. Класично орієнтовані психоаналітики однією з рушійних сил особистості визнають страх (тривогу). Ця традиція бере свої витоки у З. Фрейда і його послідовників і триває до сьогоднішніх днів. Розрізняють три види страху: страх реальності (страх Его перед зовнішнім світом), невротичний страх (страх Его перед Воно) і страх морального порядку (страх Его перед Супер-Его). Незважаючи на те, що багато авторів виділяють загальні аспекти, теорія механізмів психологічного захисту відсутня, до сих пір не існує систематизованих знань про ці глибинно особистісні властивості. Ряд авторів взагалі говорять про те, що психологічний захист – найбільш суперечливе питання психоаналізу, наводячи такі аргументи: відсутність загальноприйнятих визначень і класифікацій, єдиної думки з приводу їх кількості, критеріїв поділу, диференційованості на нормальні і патологічні, розуміння їх ролі в формуванні розладів особистості і невротичних симптомів [4].

Теорія прихильності в даний час є одним з найбільш популярних напрямків, як в американській, так і європейській психології. В основі цієї теорії лежать відносини між двома людьми, їх міжособистісні зв'язки, які визначають весь душевний і психологічний лад особистості: ставлення людини до себе, до світу, різноманітні переживання, пізнавальні та творчі здібності та інше.

Потреба в надійних і довірчі стосунки зберігається у людини на всіх вікових етапах. Здатність приймати допомогу і підтримку, вибудовувати надійні і довірчі відносини з іншими людьми є стійкою особистісною особливістю. У сучасній психології встановлено, що ці якості особистості формуються в процесі ранніх діадических відносин. В середині ХХ століття цієї проблемі присвятив свої дослідження британський психоаналітик і клінічний психолог Дж. Боулбі. Його теорія прихильності і в наші дні є концептуальною базою для безлічі досліджень партнерських відносин у дітей і дорослих. Останнім часом великий інтерес психологи виявляють до прихильності у дорослих людей і її впливу побудова романтичних відносин [1].

Романтичні і любовні відносини у дорослості – це ставлення прихильності. Терміном «прихильність» позначають різновид міжособистісних відносин, які засновані на потреби в психологічній безпеці. Такі відносини виникають в результаті тривалої взаємодії і відрізняються вибірковістю, емоційністю і відносною стійкістю. Якість прихильності має свої типологічні особливості, які виражаються в стійкому стилі мислення, стилі вираження почуттів і поведінки в ситуаціях інтимно-особистісного спілкування. Ряд авторів (R. Fraley, K. Brennan, K. Bartholomew, Т.В. Казанцева) вважає, що тип прихильності визначається двома незалежними соціально-психологічними установками – прагнення до залежності і прагнення до незалежності від найближчого оточення. В результаті прийняття або неприйняття цих установок виділено чотири типи прихильності: автономний тип, псевдоавтономний тип, надзалежний тип і дезорієнтований тип [2; 5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Згідно з даними Державної служби статистики в 2018 році в Україні було

зарєєстровано 228 тисяч шлюбів і понад 153 тисячі розлучень. Виходить, що 6 з 10 шлюбів розпадається. До того ж 50-60% всіх розлучень припадає на молоді сім'ї, велика частина з яких розлучається на першому році сімейного життя [3]. Така ситуація свідчить про руйнування інституту сім'ї в нашому суспільстві і наявності труднощів в побудові тривалих, міцних партнерських відносин у сучасній молоді. Актуальними є дослідження проблеми якості прихильності у дорослості, як умови формування довірчих відносин психологічної близькості.

Мета статті – вивчення особливостей психологічного захисту особистості жінок з різними типами прихильності до партнера.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні брали участь 122 жінки віком від 19 до 22 року. За соціальним статусом все випробовувані були студентками харківських ВНЗ. За сімейним станом все випробовувані (100% вибірки) були незаміжні і не мали дітей. Для участі в дослідженні були відібрані жінки з досвідом (вдалим чи невдалим за суб'єктивною шкалою) близьких відносин.

Були використані наступні методи:

1. Опитувальник Плутчика-Келлермана-Конте «Індекс життєвого стилю» (Life Style Index, LSI).
2. «Досвід близьких стосунків» (ECR-R) (Кочарян О.С., Фролова Є.В., Такмакова М.Ю.).

Математико-статистична обробка результатів була проведена за допомогою непараметричного критерію U – критерію Манна-Уїтні для виявлення значущих відмінностей для не пов'язаних вибірок і коефіцієнта рангової кореляції Кендалла для виявлення значимих кореляційних зв'язків всередині груп.

На основі даних опитування «Досвід близьких стосунків» у дослідницькій вибірці (122 випробовувані) було виділено 4 групи жінок з різними типами прихильності: тип прихильності автономія – 42 жінки; тип прихильності псевдоавтономія – 25 жінок, дезорієнтація – 27 жінок, надзалежність – 28 жінок.

На першому етапі роботи були виявлені відмінності за допомогою непараметричного U – критерію Манна-Уїтні у виразності механізмів психологічних захистів у чотирьох групах випробовуваних. Результати представлені в таблиці 1.

З отриманих результатів видно, що для жінок з типом прихильності «Автономія» характерні такі захисні механізми як компенсація і інтелектуалізація. Компенсація проявляється в спробах знайти відповідну заміну реальної чи уявної нестачі, найчастіше за допомогою фантазування або привласнення собі властивостей, достоїнств, цінностей, поведінкових характеристик іншої особистості. Часто це відбувається в ситуаціях необхідності уникнути конфлікту з цією особистістю і підвищення почуття самодостатності. Інтелектуалізація, проявляється в надмірно «розумовому» способі подолання конфліктної або фруструючої ситуації без переживань. Іншими словами, особистість уникає переживань, викликаних неприємною ситуацією за допомогою логічних установок і маніпуляцій. Також в шкалу інтелектуалізації була включена і сублімація як механізм психологічного захисту, при якому витіснені бажання і почуття гіпертрофовано компенсуються іншими, відповідними вищим соціальним цінностям, які

Таблиця 1

Відмінності виразності захисних механізмів у жінок з різними типами прихильності

Змінні	U – критерій	Z – перетворення	P, рівень значущості
Жінки з типом прихильності автономія та псевдоавтономія			
Інтелектуалізація	672	2,20	0,05
Компенсація	681	-2,03	0,05
Проекція	502	-2,45	0,01
Жінки з типом прихильності автономія та дезорієнтація			
Інтелектуалізація	659	3,61	0,01
Реактивне утворення	719	-2,92	0,01
Жінки з типом прихильності автономія та надзалежність			
Інтелектуалізація	489	3,09	0,01
Регресія	518	-2,21	0,05
Заперечення	410	-2,21	0,05

Примітка: в таблиці представлені тільки значущі результати

сповідує особистістю. Обидва даних захисних механізмів є зрілими, так як припускають травматичну інформацію в свідомість, але інтерпретують її «безболісним» чином [4].

Для типу прихильності «Псевдоавтономія» характерний захисний механізм проекція. В основі проекції лежить процес, за допомогою якого неусвідомлювані та неприйнятні для особистості почуття і думки локалізуються зовні, приписують іншим людям. Даний захисний механізм відноситься до примітивних, незрілих форм психологічного захисту.

Для типу прихильності «Дезорієнтація» характерний захисний механізм реактивне утворення. Цей вид психологічного захисту нерідко ототожнюють з гіперкомпенсацією. Особистість запобігає вираженню неприємних або неприйнятних для неї думок, почуттів або вчинків шляхом перебільшеного розвитку протилежних прагнень. Іншими словами, відбувається як би трансформація внутрішніх імпульсів в суб'єктивно їх протилежність. Ця форма психологічного захисту є незрілою, так як не допускає надходження конфліктної та травмуючої особистістю інформації у свідомість.

Для типу прихильності «Надзалежність» характерні захисні механізми регресія і заперечення. У класичних уявленнях «регресія» розглядається як механізм психологічного захисту, за допомогою якого особистість в своїх поведінкових реакціях прагне уникнути тривоги шляхом переходу на більш ранні стадії розвитку лібідо. При цій формі захисної реакції особистість, піддається дії фруструючих факторів, замінює собою рішення суб'єктивно більш складних завдань на відносно більш прості і доступні в сформованих ситуаціях.

Заперечення – механізм психологічного захисту, за допомогою якого особистість або заперечує деякі фруструючі обставини, або заперечує будь-якої внутрішній імпульс. Як правило, дія цього механізму проявляється в запереченні тих аспектів зовнішньої реальності, які, будучи очевидними для оточуючих, проте не приймаються, не визнаються самою особистістю. Іншими словами, інформація, яка турбує і може привести до конфлікту, не сприймається. Мається на увазі конфлікт, що виникає при прояві мотивів, суперечить основним настановам особистості або інформація, яка загрожує її самозбереженню, са-

моповазі та соціальному престижу. Дані захисні механізми також відносяться до незрілих, примітивних, тому що не допускають надходження конфліктної і травмуючої особистістю інформації в свідомість [4].

Таким чином, захисні механізми, які відносяться до зрілих, характерні лише для жінок з типом прихильності «Автономія». Для трьох груп жінок з деструктивними типами прихильності (псевдоавтономія, дезорієнтація, надзалежність) характерні незрілі, примітивні форми психологічних захистів.

Другим етапом роботи було дослідження взаємозв'язку механізмів психологічного захисту з соціально-психологічними настановами відношення до залежності і незалежності за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Кендалла. Результати представлені в таблиці 2.

З наведених результатів видно, що в групі дівчат з типом прихильності «Псевдоавтономія» існує статично значимий позитивний кореляційний зв'язок на рівні $p < 0,05$ між захисним механізмом інтелектуалізація і соціально-психологічної настановою уникнення. Також в цій групі випробовуваних був виявлений статично значимий негативний кореляційний зв'язок на рівні $p < 0,05$ між захисним механізмом інтелектуалізація і соціально-психологічної настановою тривоги. При цьому типі прихильності особистість не приймає ніякої форми залежності в спілкуванні і перебільшує значення незалежності, в спілкуванні присутнє дистанціювання і демонстративна самодостатність. Переважна в цьому типі прихильності соціально-психологічна настанова уникнення потенціє захисний механізм інтелектуалізацію. Таким чином, властива цим жінкам демонстративна самодостатність і відстороненість у стосунках забезпечується інтелектуалізацією суб'єктивно травматичних ситуацій.

У групі жінок з типом прихильності «Дезорієнтація» був виявлений позитивний кореляційний зв'язок інтелектуалізації з уникненням, а також негативний кореляційний зв'язок інтелектуалізації з тривогою. Був виявлений статистично значимий позитивний кореляційний зв'язок на рівні $p < 0,05$ захисного механізму реактивне утворення з тривогою. Це говорить про те, що зростання тривоги, як психологічної настанови в ситуації прихильності до партнера, потенціє незрілу форму

Взаємозв'язок соціально-психологічних настанов відношення до залежності і незалежності з механізмами психологічного захисту

Жінки з типом прихильності псевдоавтономія	
Тревога	Інтелектуалізація $t = -0,043$; $p < 0,05$
Уникнення	Інтелектуалізація $t = 0,037$; $p < 0,05$
Жінки з типом прихильності дезорієнтованість	
Тревога	Реактивне утворення $t = 0,027$; $p < 0,05$ Інтелектуалізація $t = -0,032$; $p < 0,05$
Уникнення	Інтелектуалізація $t = 0,021$; $p < 0,05$
Жінки з типом прихильності надзалежність	
Тревога	Відкидання $t = 0,032$; $p < 0,01$
Уникнення	Регресія $t = 0,022$; $p < 0,05$

Примітка: в таблиці представлені тільки значущі результати

психологічного захисту і редукує зрілий захисний механізм – інтелектуалізацію [4].

У групі жінок з типом прихильності «надзалежність» виявлено статистично значущі позитивні зв'язки між тривогою і захисним механізмом заперечення, а також униканням і регресією. Це свідчить про те, що жінкам, для яких властива тривожно-маніпулятивна позиція у стосунках, заперечення свободи своєї і партнера, характерні незрілі інфантильні захисні механізми. Тобто, в ситуаціях для них суб'єктивно травматичних і загрозливих їх Его, жінки не допускають в поле своєї свідомості конфліктну інформацію і регресують на більш низькі стадії розвитку. Зростання тривоги у жінок в партнерських стосунках підсилює захисний механізм заперечення, тобто неприйняття подій і переживань як реальних.

Висновки і пропозиції.

1. Захисні механізми, які відносяться до зрілих, характерні лише для жінок з типом прихильності «Автономія». Для трьох груп жінок з деструктивними типами прихильності (псевдоавтономія, дезорієнтація, надзалежність) характерні незрілі, примітивні форми психологічних захистів.

Для жінок з типом прихильності псевдоавтономія властивий захисний механізм проєкція. Для жінок з типом прихильності дезорієнтація характерний захисний механізм реактивне утворення. Для типу прихильності «надзалежність» характерні захисні механізми регресія і заперечення.

2. У групі жінок з типом прихильності «Псевдоавтономія» існує статично значима кореляція між захисним механізмом інтелектуалізація і соціально-психологічної настановою уникнення. Також в цій групі випробовуваних був виявлений статично значимий зв'язок між захисним механізмом інтелектуалізація і соціально-психологічної настановою тривоги.

3. У групі жінок з типом прихильності «Дезорієнтація» були виявлені також позитивний кореляційний зв'язок інтелектуалізації з униканням, а також негативний кореляційний зв'язок інтелектуалізації з тривогою. Був виявлений статистично значимий позитивний зв'язок захисного механізму реактивне утворення з тривогою.

4. У групі жінок з типом прихильності «Надзалежність» виявлено статистично значущі позитивні зв'язки між тривогою і захисним механізмом заперечення, а також униканням і регресією.

Список літератури:

1. Боулби Д. Привязанность. Москва : Гардарики, 2003. 480 с.
2. Григорова Т.П. Деструктивная привязанность к партнеру во взрослом возрасте и совладание с ее проявлениями : автореф. дис. канд. псих. наук : 19.00.13. Кострома, 2015. 27 с.
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Никольская И.М. Формирование защитной системы человека. *Ананьевские чтения : материалы науч.-практ. конф.* Санкт-Петербург, 2004. С. 580–591.
5. Такмакова М. Ю. Вплив стилю прихильності на особливості побудовання міжособистісних стосунків у дівчат. *Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ : междунар. науч. период. журн.* 2014. № 5. С. 217–230.

References:

1. Boulby, D. (2003). *Pryv'iazannost [Attachment]*. Moscow : Hardaryky, 480 p.
2. Hryhorova, T.P. (2015). *Destruktyvnaia pryv'iazannost k partneru vo vzrosлом возрасте y sovladanye s ee proiavlennyami [Destructive affection for a partner in adulthood with its manifestations]* : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. psykhn. nauk. Kostroma.
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Nykolskaia, Y.M. (2004). *Formyrovanye zashchytoi system cheloveka [The formation of the human defense system]*. *Ananevskye chtenyia : materyal nauch.-prakt. konf.* St. Petersburg.
5. Takmakova, M. (2014). *Vplyv styliu prykhylnosti na osobyvosti pobuduvannia mizhosobystisnykh stosunkiv u divchat [The influence of the type of attachment on the features of building interpersonal relationships in girls]*. *Fundamental u prykladn yssledovanyia v praktykakh vedushchykh nauchnykh shkol : mezhdunar. nauch. peryod. zhurn.*, no 5, pp. 217–230.